Hafızlık Risâlesi

– HAFIZLIK EĞİTİM REHBERİ –

OSMAN EGİN
HÜSEYİN ÖRESİN

DİB
YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 1011
Mesleki Kitapları : 75

Tashih:
Altan ÇAP

Grafik & Tasarım:
Emre YILDIZ

Baskı:
Salmat Basım Yay. Amb. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel.: 0.312 341 10 24

1. Baskı, Ankara 2014

ISBN 978-975-19-6021-4
2014-06-Y-0003-1011
Sertifika No: 12930

Din İşleri Yüksek Kurul Kararı: 16.05.2013/30

İletişim:
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel: (0 312) 295 72 93 - 94
Faks: (0 312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış:
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel.: 0 312 295 71 53 - 0 312 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

OSMAN EGİN
HÜSEYİN ÖRESİN

MUKADDİME

Kur'an'ı indiren Rabbimize hamd, Kur'an'ı bildiren Efendimize salat, Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlere selam olsun.

Kur'an'ın eşsizliği ve mükemmelliği medeniyetimizin inşa sürecinin belirleyici unsuru olmuştur. Bu bağlamda mekânın en güzeli Kur'an eğitimi için tesis edilmiştir. Yazının en zarif hatları Kur'an'la vücut bulurken, ses en etkin tınısını Kur'an tilâvetinde yakalamıştır. Kitap en zirve duruşuna Kur'an tezhibi ve cildinde ulaşmış, akıl anlamın ve ahkâmın peşinde en zevkli ve edepli yolculuğunu Kur'an'ın tefsirinde ve fıkhında gerçekleştirmiştir.

Medeniyetimizin belirleyici kodlarından kopuşa paralel olarak Kur'an eğitimi de ahlak, usul ve estetikten uzak bir hâl almıştır. *Hafızlık Risâlesi* öncelikli olarak bu soruna neşter vurmayı amaçlayan bir çalışmadır.

Hafızlık Risâlesi, medeniyetimizin Kur'an anlayışıyla paralel olarak *ihsan* ve *itkânı* merkeze alan bir hafızlık eğitiminin izini sürmektedir.

Hafızlık Risâlesi, hafızlığı ve hafızlık eğitimini anlamlandırma, işlevsel ve verimli kılma sürecine rehberlik edecek bir çalışmadır.

Hafızlık Risâlesi, talebeleri hafızlığa doğru iteleyen değil çeken bir eğitim zihniyetinin inşasını hedeflemektedir.

Hafızlık Risâlesi, mevcut durumda her öğreticinin hafızlık yaptırmaması, her kursta hafızlık yaptırılmaması ve her talebenin hafız yapılmaması şeklinde üç hususu vurgulamaktadır.

Hafızlık Risâlesi, sadece dışarıdan yapılan bir *gözlemin* değil hafızlık sürecinin içinde doğmuş, bulunmuş ve en

mahrem noktalara muttali olmuş *gözlerin* mahsulüdür.

Hafızlık Risâlesi işini zinet bilenleri, işi üzerinde düşünme ve sorgulama yapma cesaretine sahip olanları, işinin sorunlarıyla yüzleşme ve hesaplaşma gayretinde olanları öncelikli olarak muhatap kabul etmektedir.

Hafızlık Risâlesi, uzun uzun anlatmayı değil usul usul anlamayı merkeze alan, muhtasar ancak maksadı ifadede faydalı ve kâfi bir çalışmadır. Bu açıdan bir solukta değil soluklanarak, tek başına değil hep beraber, teslim olarak değil sorgulayarak, susarak değil konuşarak okunacak bir çalışmadır.

Hafızlık Risâlesi, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hafızlık sürecinde kişilik eğitimi üzerinde durulacak ve sürece rehberlik edecek hocanın yetkinliği ve etkinliği sorgulanacaktır. Temas edeceğimiz yetkinlikte ve etkinlikte olmayan bir öğreticinin hıfz sürecini de sağlıklı yürütemeyeceği gerçeğinden hareketle bu konu öncelenmiştir. İkinci bölümde ise hıfz süreci bütün adımlarıyla, sorunları ve çözüm teknikleriyle anlatılacaktır.

Hafızlık Risâlesi, kendisiyle ve Kur'an'la barışık yani kendinden emin ve ahlaklı bir duruşa sahip hafızların yetişmesi için dert aşılamayı en büyük mutluluk kabul etmektedir.

Son olarak bu hizmete öncülük eden hocalarımıza, bugüne kadar hafızlık eğitimine ömrünü adamış olan büyüklerimize teşekkür eder bizleri yetiştiren ve dâr-ı bekâya irtihal etmiş olan Kur'an üstadlarımızı ve hafızlarımızı rahmetle anarız.

Manisa
Ramazan / 1434 - 2013

BİRİNCİ BÖLÜM:
HAFIZLIK SÜRECİ VE KİŞİLİK

– Hafızın Kişiliği ve Kişiliğin Hıfzı –

1. Hafızlık ve Kişilik

Kişilikle ilgili kavram ve konular başta din olmak üzere eğitim, psikoloji, sosyoloji, biyoloji gibi pek çok alanın merkezinde yer almaktadır. Bu durumun tabii sonucu olarak da konuyla ilgili yapılacak çalışmaların disiplinler arası bir çalışma olması ve çok yönlü müktesebatla gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır. Buradan hareketle kişilikle ilgili kapsamlı bilgileri alanla ilgili özgün çalışmalara havale ediyoruz.[1]

Biz çalışmamızda kendi sınırlarımızı koruyarak, hafızlık eğitiminde karşılaşılan rehberlik ve kişilik sorunlarına işaret edeceğiz. Sürecin içinden gelen ve hâlen bu eğitimlere rehberlik eden kimseler olarak da tespit ettiğimiz sorunlara yönelik çözüm önerilerimizi paylaşacağız.

Ayrıca hafızlığın önemi, kişiye kattığı değer ve toplumdaki işlevi gibi konuları, malum olduğu ve üzerinde yoğun bir şekilde konuşulup yazıldığı için çalışmamızın kapsamı dışında bıraktığımızı da burada ifade etmeliyiz.

Öncelikle çalışmamızın mihveri olan *ezber, hafız ve kişilik* kavramlarına bir göz atmamız gerekmektedir.

i. Ezber

Kur'an'ı hıfzetmek yaygın olarak "*ezberlemek*" diye ifade edilir. ***Ezber (*** ازبر)Farsça kökenli **den** anlamına gelen "*ez*" ile **göğüs** anlamına gelen "*ber*" kelimelerinden oluşur.[2] Buna göre Kur'an'ı ezberden okumak göğüsten yani içten gelerek bütün benliğiyle okumak anlamına gelir.

ii. Hafız

Hafız, sahip olduğunu sürekli ve nitelikli koruyan demektir. Arapçada bir bilginin hafızaya alınması (وعى**)** fiiliyle ifade edilir ki bu kelime bellemek olarak Türkçeye çevrilebilir.[3] Kur'an'ı belleyenler için (واع**)** kelimesi yerine **(**حافظ**)** kelimesinin isim olarak verilmesi bizi farklı bir anlam dünyasına yönlendirmektedir. Buna göre hafız Kur'an'a ait bütün

değerleri koruma sorumluluğunu üstlenen kişi olarak tanımlanabilir. Kur’an’ın *hurûf, hudûd ve hulûk* olarak üç temel değeri vardır. *Hurûf,* Kur’an’ın mu’ciz olan lafzını; *hudûd* muhkem olan anlam âlemini *ve hulûk* muhsan olan ahlak boyutunu ifade etmektedir. *O hâlde **hafız** Kur’an’ın bütün değerlerini yani hurûfunu, hudûdunu ve hulûkunu hem koruyan hem de davranışlarıyla konuşturan kişilik olarak tanımlanabilir.*

iii. Kişilik

Kişilik ile ilgili *“bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler”*[4]*; “bizi hem birey hem insan kılan tüm özelliklerimiz”*[5] gibi tanımlar karşımıza çıkmaktadır.

Başka bir açıdan kişilik, insanın hayatına ve hayata kattığı değerlerin toplamıdır. Olumlu anlamda güçlü bir kişilik dediğimizde hem hayatına değer katmış hem de temsil ettiği değerlerle başkasının değerinin farkına varmasına vesile olmuş, başka kişiliklerin yetişmesine katkı sağlamış olan insanlar anlaşılır. Güçsüz veya zayıf kişilik dediğimizde ise kendi değerinin ve varoluşunun bile farkına varamamış/vardırılmamış dolayısıyla yetkinliği ve etkinliği olmayan bir insan anlaşılır.

Peki, kavramlar üzerine yaptığımız bu tahliller hafızlık sürecine nasıl katkı sağlayacaktır? ***Ezber, Kişilik ve Hafız*** kavramlarını yukarıda vurguladığımız şekilde algılayan hocalarımızın veya müesseselerimizin hafızlığa bakışı da farklı şekillenecektir. Dolayısıyla hafızlık sadece belleme ile biten bir süreç olarak algılanmayacak, Kur’an’ın lafzını bellemenin ilk adım olduğu ve asıl önemli adımların bundan sonra atılması gerektiği göz önünde bulundurulacaktır.[6]

2. Kişilik ve Örneklik: Hoca

Eğitimi çift özneli bir cümle olarak düşündüğümüzde, öğretmen bu cümlenin belki de en önemli ögesi olarak

dikkat çeker.[7] Hafızlık eğitiminde de en önemli unsur sürece rehberlik eden hocasıdır.[8]

Hoca – talebe münasebetinin en yoğun olduğu ve süreklilik arz ettiği eğitim süreçlerinin başında hafızlık gelir. Dolayısıyla bu birliktelik süresince hocanın davranış şekli bir anlamda kişiliğin belirleyici unsuru olmaktadır. Zira ahlakın en etkili öğretim yolu yaşayarak yani örnek olarak öğretmedir ve bir büyüğümüzün ifadesiyle *"halle halledilmeyecek mesele yoktur".*

Hafızlık hocası temel alan bilgisi, genel kültür bilgisi, öğretme ve uygulama becerisiyle beraber güçlü bir ahlaki bilince ve kişiliğe de sahip olmalıdır. Başka bir ifadeyle eğitim sürecinde hocanın *ne bildiğinden* ziyade *ne olduğu* ön plandadır.[9] Yani hocada *tashîhu'l-hurûfun* yanında *tashîhu'l-huluk* da bulunmalıdır. Bu noktada;

i. Hafızlık eğitimine rehberlik eden hocalarımızın seçimi ve eğitimi yukarıda çizdiğimiz yeterlik alanları merkeze alınarak yapılmalıdır.

ii. Belletmenlerimizin seçiminde iş ve aş verme kaygısıyla değil hafızlık eğitiminin gereklerine göre hareket edilmelidir.

iii. Kursta ihtiyaç duyulan diğer personel de bu sürece katkı sağlayacak bir unsur olarak, kültürel birikim, kişilik ve davranışları merkeze alınarak seçilmelidir.

iv. Hafız öğrencilerimizin, sadece sesiyle, tilâvetiyle öne çıkanları değil, bilgi birikimi, kişiliği, ahlakı ve hizmetleriyle öne çıkan, model olabilecek hafız ve hocalarımızı tanımaları da mutlaka sağlanmalıdır.

v. Talebelerimizin özellikle kendi ilim ve irfan dünyamızda iz bırakmış kişilerin biyografilerini, belli periyotlarla okuması sağlanmalıdır.

3. Kişilik ve Mekân: Kur'an Kursu

Kişiliğin gelişiminde veya dönüşümünde mekân önemli bir unsurdur. Bir Rus seyyah Süleymaniye'de hissettiklerini şöyle ifade eder: *"Bir akşam Süleymaniye'nin içine girdim.*

Sessizdi, turist yoktu. Birisi Kur'an okuyordu. Avrupa'da da çok büyük mabetler var. Çoğuna gittim. Mesela İtalya'daki mabetlere de girdim. İçeri girdiğinizde kendinizi ezilmiş ve Tanrı'dan çok uzakta hissediyorsunuz. Ama Sinan'ın camilerindeki mimari çok farklı, insan o yapı içerisinde, ezilmiş ve baskı altında değil, koruma altında…" Nazan Bekiroğlu da Köln Katedrali'ndeki gözlemlerini tasvir ederken şu ifadeleri kullanır: *"İnsan burada hiçliğini hissediyor, eziliyor (….) Fakat bulduğu hayat değil ölüm, neşe değil kasvet, ümit değil korku, reca değil ye's oluyor"*[10]

Medeniyetimizin en özgün yönlerinden biri de mimariden musikiye her alanda insanı ve kişiliğini geliştirmeyi, zenginleştirmeyi merkeze almasıdır. Örneğin mimaride özellikle iki yapıya ayrı bir önem verilmiştir. Biri varoluşun anlamlandırıldığı *mescidler*, diğeri ise varlığın anlaşıldığı ve anlamlandırıldığı *medreseler.* Buradan hareketle günümüzde kurslarımızın, Kur'an eğitiminin ruhuyla mütenasip olmayan, talebelerimizin kişiliğini ve en temel ihtiyaçlarını göz ardı eden bir konumda inşa edildiğini ve işletildiğini görmekteyiz. O hâlde;

i. Din eğitimine destek olan zihniyetin *"idare eder"* anlayışından kurtulup kaliteye odaklanması sağlanmalı,

ii. Hafızlık eğitiminin gerekleri ve özellikleri göz önünde bulundurularak, medeniyetimizin eşsiz mirasından da ilham alarak özgün bir kurs modeli geliştirilmeli,

iii. Kurslarımızın işletme anlayışı, Kur'an'ın ruhuna uygun olarak güven ve ahlak merkezli bir hâle dönüştürülmelidir.

4. Kişilik ve Temel Süreçler

Talebemizin kişiliğinin oluşumunda hocanın aşağıdaki süreçleri sağlıklı işletmesi önem arzetmektedir. Bu süreçler kendi arasında da sıkı bir ilişkiye sahiptir. Yani sürecin birinin iyi yönetil(e)memesi diğerlerini de olumsuz etkileyecektir.

Kişinin bulunduğu ortamda bir değer olarak benimsenmesinin aynı zamanda aidiyet duygusuna

kaynaklık edeceğinden hareketle, sürecin ilk basamağı olarak ***değer ve aidiyeti*** ele alacağız.

Değer ve Aidiyet

Talebemize karşı ilk görevimiz ona bir değer olduğunu hissettirmektir. Yaygın olarak, öğrencilerimize karşı bakış açımızı ve değer anlayışımızı, onların örgün eğitimdeki seviyeleri veya yetiştiği çevre belirlemektedir. Oysa öğrencilerimizi bazı özel yönleriyle tanımaya çalışmak onlara karşı bir değer yargısı oluşturmaya değil, eğitim stratejimizi belirlemeye katkı sağlamalıdır. Hatta bazı olumsuz gibi gelen durumları, inşa etmeyi düşündüğümüz kimlik için bir fırsat olarak görmek gerekir. Krizlerin aynı zamanda fırsatları; fırsat olarak nitelediklerimizin de ciddi bir sorumluluğu ve sorunu barındırdığı unutulmamalıdır.

Bir öğrenciye özellikle de dinini, kitabını öğrenmeye gelen bireye bakış açımızın ne olması gerektiğini Ebu Said el-Hudri (r.a.) Efendimizden (s.a.s.) naklen şöyle öğretiyor: "*İnsanlar sizi örnek alıp peşinizden gidecek. Pek çok kişi dinlerini öğrenmek için dünyanın dört bir yanından size gelecek. Yanınıza geldiklerinde onlara en güzel şekilde muamelede bulunun".*[11] *Bu hassasiyetten hareketle* Kur'an eğitiminin ahlaki boyutu üzerine ilk dönemlerde yazılan eserlerde, hocanın öğrenci karşısında duruş ve davranış olarak nasıl olması gerektiği özellikle vurgulanmıştır.[12]

Bu bağlamda;

i. Öğrenciler arasında en küçük bir ayrımcılığa gidilmemelidir.

ii. Öğrenciye karşı bakış açımızı ailesinin statüsü gibi hususlar belirlememelidir.

iii. Hocanın ve kursun özel işleri öğrenciye yaptırılmamalıdır.

iv. Öğrencilere karşı *buyurgan ve hiyerarşik* bir tavır takınılmamalıdır.[13]

Tanıma

Burada yapmamız gereken öğrencimizi tanımlamadan öte tanımak ve kişiliğini keşfetmeye çalışmaktır. Özellikle kursun ilk günlerinde öğrencilerimizi tanımaya ve onlara kursu, programı, hocaları, kurs çalışanlarını, hafızlık sürecini tanıtmaya yönelik etkinliklere yer verilmelidir. Bir tanışma ve kaynaşma gecesi, gezisi, yetkin ve etkin kişilerin motivasyon içerikli etkinlikleri, talebemizin kişiliğinin ortaya çıkmasını ve kursla ünsiyet kurmasını sağlayacaktır.

Öğreticinin yapması gereken talebeye yeni bir kişilik vermekten öte, onu tanıyarak sahip olduğu özellikleri doğru istikamette geliştirmesine kılavuzluk etmektir. Nitekim bir rivayette Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurur: *"Bir dağın yerinden yok olduğunu duyarsanız bunu tasdikleyebilirsiniz. Ama bir kişinin karakterinin değiştiğini duyarsanız buna inanmayın. Çünkü kişi yaratıldığı hâl üzere olmaya devam eder."*[14] Bu rivayet bize kişiliğin değişmeyen, kalıtıma bağlı bir yönünün bulunduğunu gösterdiği gibi; alışkanlıkların/karakterin kolay kolay değiştirilemeyeceğine, dolayısıyla doğru alışkanlıklar kazanmanın veya kazandırmanın önemine işaret etmektedir.[15]

Buna göre öğretici öncelikle muhatabına onda olmayanı vermeyi değil olanı mecrasına kavuşturmayı hedeflemelidir. Örneğin öfkeyle hareket eden birine öfkeyi bırakması değil yönetmesi, bu durumda nasıl hareket etmesi gerektiği gösterilmelidir. Peygamberimiz (s.a.s.) öfkelenildiğinde oturmayı yani pasif duruma geçmeyi,[16] elini yüzünü yıkamayı,[17] susmayı yani öfkeyle karar vermemeyi tavsiye etmektedir.[18] Bu ifadeler kişiye ait tabii bir duygunun yok edilmesi değil yönetilmesi gerektiğini bize öğretmektedir. Zira *"insanın başına gelenlerin sorumlusu, sanılanın aksine arzular değil, iradesi alınmış dünyada arzuların rehbersiz kalmasıdır."*[19]

Efendimiz (s.a.s.)'in muâhât uygulaması bu bağlamda bir yardımlaşmadan öte eşsiz bir ahlak ve kişilik eğitim modelidir. Öncelikle kardeşlik uygulaması bir sürece

yayılarak gerçekleşmiştir. Ayrıca sahabi efendilerimiz arasında kardeşlik tesis edilirken kişilik özellikleri dikkate alınmış, birbirini dengeleyecek veya geliştirebilecek özellikteki kişilerin kardeşliğine önem verilmiştir.

Burada dikkate çeken iki kardeşlik uygulamasını örnek verebiliriz. *Selman-ı Farisi (r.a.)* ile zühdü ailesini ihmâle varacak boyuta ulaşan *Ebu'd-Derdâ (r.a.)* kardeş ilan edilmiş, tam bir denge örneği *Selman-ı Farisi (r.a.)* ile *Ebu'd-Derdâ (r.a.)'ın* kişiliği makul seviyeye çekilmiştir.[20]

Abdurrahman b. Avf (r.a.) ile ensarın en zengini *Sa'd b. Rebi' (r.a.)* kardeş ilan edilmiş bu şekilde *Abdurrahman b. Avf (r.a.)'ın* girişimcilik ruhu *Sa'd b. Rebi''nin (r.a.)* rehberliğiyle birleşmiş ve *Abdurrahman b. Avf (r.a.)* en zengin sahabilerden biri olmuştur.[21]

Dolayısıyla bir öğrencimize sağlıklı rehberlik edebilmemiz, yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere kişilik özelliklerinin doğru tespit edilmesine bağlıdır. Bu noktada hafız adayı öğrencilerimizi tanıma adına yapacaklarımızı şöyle ifade edebiliriz:

i. Nitelikli tanışma etkinlikleri ve ortamları oluşturmak.

ii. Özellikle yatılı kurslarda talebelerimizin kişilik özelliklerini göz önünde bulundurmak ve birbirlerini olumlu etkilemesini sağlayacak ortamlar hazırlamak.

iii. Talebelerimizi, memleketi, ailesi gibi sabit verilerden çok onları özgün ve özel kılan yetenekleri, ilgileri, korkuları, beklentileri gibi yönleriyle tanımak.

iv. Hitap ettiğimiz talebe kitlesinin yaş grubunun gerektirdiği eğitim ve davranış ilkelerini dikkate alarak hareket etmek.

Rehberlik

Değerini takdir edip tanıdığımız talebelerimize karşı temel sorumluluğumuz, rehberlik etmektir. Kişiliğini geliştirme ve olumlu anlamda dönüştürmede hoca talebenin yapması gerekenleri yapmayacak, öncelikli olarak ona rehberlik edecektir. Rehber kelimesi Farsça kökenli olup yol gösteren,

yola götüren demektir.[22] Dolayısıyla hoca yolu ve bu yolda nasıl hareket edileceğini öğretecek ancak yürüme ve gitme işini ise talebeye bırakacaktır. Örneğin sorumluluk bilinci gelişmemiş bir öğrencinin sorumluluğunu, hocanın kendisi veya bir başkası üstlenmeyecek; bu kişilik özelliğinin gelişmesi için öğrenciye imkân ve fırsat verecektir. Dersini düzenli yapmayan birinin çalışmasına sürekli olarak bir hocanın veya belletmenin nezaret etmesi, dersini veren ama sorumluluk bilinci gelişmemiş bir kişiliği ortaya çıkarır. Hocamızın burada yapması gereken öğrenme ve çalışma sürecini etkili ve verimli şekilde düzenlemek, sorumluluk yerine getirilmediğinde sonuçlarını talebenin bizzat görmesini sağlamaktır.

Rehberlik noktasında özellikle şu hususları da hatırlatmakta fayda görüyoruz:

i. Hoca her sorunda veya konuda rehberlikte bulunma naifliğine düşmemeli; kifayetsiz kaldığı noktalarda doğru yönlendirmelerde bulunmalıdır.

ii. Rehberlik sürecinde öğrencimizi başkasıyla kıyaslamamaya veya rekabet ortamına sürüklememeye özellikle dikkat edilmelidir.

Yatırım ve Yaptırım (Ödül ve Ceza)

Hafızlık sürecinde başarıların ve hataların doğru değerlendirilmesi de kişilik eğitiminde kırılma noktalarından birini oluşturur. Doğru uygulanan bir ödül sistemi olumlu kişilik özelliğini desteklerken, iyi analiz edilen hatalar da kişiliğin tanınmasına ve uygun davranış tarzının belirlenmesine vesile olur. Bu noktada Peygamberimizin (s.a.s.) övgü ve teşvik yöntemleri; yanlış davranışlar karşısındaki tutumu bize önemli mesajlar sunmaktadır. Hadis kitaplarımızın özellikle *Menâkıb* ve *Fedâil* bölümleri bu hususta zengin örnekler ihtiva etmektedir. Örneğin *Hz. Ömer (r.a.)* için kullandığı *"Benden sonra peygamber gelseydi o Ömer olurdu"*[23], *Eşecc Abdü'l- Kays* (r.a.)'ı överken sarfettiği *"Sen hilim ve teenni gibi Allah'ın sevdiği iki kişilik*

özelliğine sahipsin”[24] ifadeleri övgü dilinin nasıl kullanılacağı noktasında ipuçları vermektedir.

Bunun için ödüller ve teşvik ifadeleri;

i. Amaç değil araç olarak değerlendirilmeli ve yapılan işin hazzını unutturmamalı,

ii. Samimi ve gerçekçi, özel ve özgün, sonuçtan ziyade sürece ilişkin olmalıdır.

iii. Yoldan çıkarıcı değil yol açıcı olmalıdır.

iv. Teşvikler tehdide, takdirler takbihe dönüşmemelidir.

v. Övgüde de yergide de haklı, ihlaslı ve insaflı olunmalıdır.

Hata işlemek insan olmanın bir gereğidir. Bir başka açıdan hatalar, kişiliğin tezahür etmesini sağladığı için öğretici de olabilir. Ancak Kur’an-ı Kerim hata karşısında iki temel ilkeyi vurgular. Buna göre telafisi mümkün olmayan *“Kebâir ve Fevâhiş”* diye isimlendirilen büyük ve bariz günahlardan kaçınmalı[25] ve hatada *ısrar* edilmemelidir.[26] Bu yüzden öğrencilerimizin hata edebilecekleri tabii bir durum olarak görülmeli ancak yukarıdaki iki ilke özellikle hatırlatılmalıdır.

Peygamberimizin (s.a.s.) yanlış davranışlarda bulunan *Ka’b b. Mâlik (r.a.)*[27] ile *Hâtıb b. Ebi Beltea (r.a.)*[28] hakkındaki farklı tasarrufları da hataya yaklaşım tarzı noktasında ufuk açıcıdır. Tebük seferine mazeretsiz katılmayan *Ka’b b. Mâlik (r.a.)’e* psikolojik ve kademeli bir yaptırım uygulayan Peygamberimiz (s.a.s.), Mekke’nin fetih hazırlıklarını düşmanlara önceden haber vermeye çalışan *Hâtıb b. Ebi Beltea (r.a.)’yı* ise Hz. Ömer (r.a.)’in bütün ısrarlarına rağmen cezalandırmamıştır. Ayrıca Peygamberimiz (s.a.s.) bu sahabilerin dışlanmasına ve ayıplanmasına da kesinlikle müsaade etmemiştir.

Buradan hareketle hatalı davranış sergileyen talebemize yaklaşım tarzımızın temel ilkelerini şöyle ifade edebiliriz:

i. Yaklaşım tarzımız kişiyi değil yanlış davranışı hedef almalı, dışlayıcı değil kuşatıcı olmalıdır.

ii. Sorun mutlaka doğru tahlil edilmelidir.

iii. Herkese aynı yaptırım uygulanmamalı, yaptırımlar öğretici ve sorgulatıcı olmalıdır.

iv. Talebemizin sorunları ifşa edilmemeli, kimlerin çözüme katkı sağlayabileceği uzmanıyla istişare edilmeli, çözüme katkı sağlamayacaksa aile bile sürece dâhil edilmemelidir. Çünkü hoca - talebe arasındaki duygusal ilişkinin merkezinde güven duygusu yer alır. Bu duygunun zedelenmesi diğer duyguların işlevselliğini de olumsuz etkileyecektir. Bu yüzden sorunların gizliliğine özellikle dikkat edilmelidir.

v. Peygamberimizin (s.a.s.) ifadesiyle *“afta hatanın, cezalandırmada hata etmekten daha hayırlı olduğu”* unutulmamalıdır.[29]

5. Hafızın Temel Kişilik Özellikleri

Hafızlık Eğitim Programı, eğitim sürecinin tamamını kapsayacak şekilde *“Dinî Bilgiler”* ve *“Sosyal Etkinlik ve Rehberlik”* adı altında iki temel alanı ihtiva etmektedir.[30] Bu iki alan, dinî bilinç düzeyini ve ahlaki yeterlikleri geliştirmeye yani güçlü ve sağlam bir kişilik ol(uştur)maya katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Özellikle tilâvet ve hıfz yönüyle ön plana çıkan hafızlarımızda karşılaşılan bir takım ahlaki zafiyetler bu noktada ciddi eksikliklerin olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu başlık altında biz programın genel amaçlarına paralel olarak, hafızlarımızın yetişme süreciyle alakalı özellikle vurgulanması gereken noktalara temas edeceğiz.

Tevazu

Son zamanlarda, modern dünyanın bütün unsurlarıyla kibri çoğalttığı dillendirilmektedir. Belki de kibrin, enaniyetin zirveye çıktığı dönemleri yaşıyoruz. Böyle bir ortamda ne kadar ulvi olursa olsun sahip olunanlar, kolayca süfli emellere alet edilebiliyor.

Tevazu en genel anlamıyla kelimenin kökü olan **(وضع)** ile bağlantılı düşündüğümüzde *konumunu ve konacağı yeri bilmektir.* Hafızlık eğitiminde önem atfedelim derken farkında olmadan kibri besleyebiliyoruz. Yapmamız gereken önem ve değer ifadeleriyle beraber sorumluluğun boyutunu da bildirmektir. Çünkü önem ve değer sorumlulukla doğru orantılıdır. Yani ne kadar önemli ve değerli olduğumuzu düşünüyorsak o kadar sorumluyuz demektir veya tersinden bir okuyuşla ne kadar sorumluluk bilincine sahipsek o kadar değerli ve önemliyiz demektir.

Özellikle hafızlarımızın başarılarını doğru yönetmeye ve onları kibir tehlikesine sürüklememeye dikkat etmeliyiz. Nitekim Efendimiz (s.a.s.) *"Allah'ın korudukları dışında, dinî veya dünyevi bir hususta parmakla gösterilir olmak kişiye tehlike olarak yeter*"[31] buyurmaktadır. Bu yüzden talebelerimizin her türlü kibir tavrından uzak yetişmesi ve mütevazı davranması için;

i. Hocalar olarak davranışımızın merkezine tevazuyu yerleştirmeliyiz;

ii. Tevazu kılıfı altında kibir davranışları sergilememeliyiz.

iii. Övgü dilini de eleştiri dilini de dikkatli ve ölçülü kullanmalıyız.

Öz güven

Özelde hafızlarımızda genelde din eğitimi almış kişilerde sıklıkla karşılaştığımız durumların başında içine kapanıklık, kendini ifade edememe, güvensizlik gelmektedir. Bu yüzden Hafızlık Eğitim Programının genel amaçları arasında öz güvene, iletişim ve sosyal katılım becerisine özellikle dikkat çekilmektedir.[32]

Öz güven sorununun temel sebebi, öğrencilerimizin eğitim süreci boyunca *aşağılanma, umursanmama, dışlanma, önemsenmeme* gibi davranışlarla sık sık karşılaşmasıdır. Aşağılanan, umursanmayan, dışlanan veya önemsenmeyen kişi kendini bir hiç ve değersiz görmekte, hayatı boyunca

kendini her ifade edişinde aynı tepkiyle karşılaşacağından korkmaktadır.

Oysa her birey anlaşılmak için doğar. Gayrimeşru taleplerini bile kendisine iletme cesaretini ashabına kazandıran;[33] inançla ilgili zihinlerine gelen ve söylemekten çekindikleri, korktukları düşüncelerini imanın bir göstergesi kabul ederek onlara güven aşılayan[34] Peygamberimiz (s.a.s.) bize bu konuda eşsiz bir ufuk açmaktadır.

Meşru talep ve görüşlerinde bile kendini ifade etmesine izin verilmeyen, yok sayılan, güvenilen değil gülünen biri olarak yetişen birey ***özüne güvenen*** değil ***özüne gücenen*** bir kişilik hâline gelir.

Durmak ve anlamak arasında pek çok dilde bir anlam yakınlığının olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin Arapçada “وقف” (v – k – f) durmak anlamında iken bir husustan en iyi anlamak *“vâkıf olmak”* şeklinde ifade edilir. İngilizcede *stand* durmak iken *understand* anlamaktır.[35] Dolayısıyla kişiyi öz güven sahibi kılmak durduğu yeri anlamasını ve bu duruş hâlinden hayatı anlamlandırmasını sağlamaktır. Dur(a)mayan durulaşamazken, duruşunu anlamayan duruma etki edemez. O hâlde öz güven sahibi olmak bir duruş sahibi olmaktır.

İlk bakışta tevazu ile öz güvenin çelişik olduğu düşünülebilir. Oysa öz güven tevazunun bir sonucudur. Çünkü *konumunu ve konacağı yeri* bilen birey kendini rahat ifade edebilir. Bunun için;

i. Kurslarımızda disiplin adına öz güven yok edilmemeli,

ii. Öğrencilerimizin olumlu davranışları pekiştirilmelidir.

iii. Öğrencilerimize kendilerini ifade etme imkânı tanınmalı ve bu konuda öğrencilerimiz cesaretlendirilmelidir. Kurslarımızda özellikle imamet ve hitabet gibi vazifelerde öğrencilerimizin aktif sorumluluk almalarına yardımcı olunmalıdır.

Tahammül ve Uyum

Farklılıklara tahammül edememek ciddi bir kişilik sorunudur. Farklı olmak tabii bir durum iken farklı olanı tard etmeye çalışmak ise bir hastalık hâlidir. Özellikle uzun süre giyim, davranış ve tutum olarak dar bir çevrede yetişen kişiliklerde tahammülsüzlük ve uyum sorunu baş göstermektedir. Bu sorunu aşmak için;

i. Hafızlarımıza sürekli kimliğinin ayrıştırıcı veya ayırıcı yönü değil, bu ülkenin insanıyla ortak değerleri de hatırlatılmalıdır.

ii. Hafızlarımıza adabımuaşeret hususunda nitelikli bir eğitim verilmeli, farklı ortamlarda kendilerini ifade usulleri gösterilmelidir.

iii. Farklı meslek dallarından ve anlayışlardan kişiler, sosyal etkinlik bağlamında hafızlarımızla uygun vesilelerle buluşturulmalıdır.

İstiğna

Alan el kimdir veren el kimdir? Meşhur bir rivayetin tercümesi *“veren el alan elden daha hayırlıdır”* diye yapılmaktadır. Bu rivayette Efendimiz (s.a.s.) kendisine gelip sürekli bir şeyler isteyen Hakîm b. Hizam’a (r.a.) şu uyarıda bulunur.[36]

“Mal, gerçekten çekici ve tatlıdır. Ancak bu mal, doymak bilmeyen, açgözlü ve hırslı olanlara değil, gözü ve gönlü tok olarak başkasıyla paylaşmak niyetiyle sahip olanlara bereketli olur. Bu yüzden kimseye el açmayan, gözü tok ve paylaşmayı bilen biri, ona buna el açan birinden daha değerlidir.” Dolayısıyla rivayetteki *el-Yedü’ l-Ulyâ* ifadesini sadece veren el olarak değil *kimseye el açmayan ve paylaşmasını bilen* kişi olarak; *el-Yedü’s-Süflâ* ifadesini de alan el değil, *dilenen ve aç gözlü kişi* olarak anlamak mümkündür. Nitekim Buhari bu olayı rivayet ettiği bölümlerden birine *“Kimseden bir şey beklememek”* **(** الاِسْتِعْفَافِ عَنِ الْمَسْأَلَةِ**)**[37] başlığını vermiştir. Ayrıca olayın bir başka anlatımında Efendimiz (s.a.s.)’in infak, müstağni olup

kimseye el açmamak ve dilenmek üzerine konuşurken bu ifadeyi kullandığı belirtilir.[38] Rivayetin devamında ifade edildiği üzere Hakîm b. Hizam (r.a.) bu uyarıyı dikkate almış ve hayatı boyunca hiç kimseden bir şey beklememiştir.

Bir başka rivayette ise Efendimiz (s.a.s.) şu uyarıyı yapar: *“Kur’an’ı öğrenin. Fakat öğrendikten sonra Kur’an hususunda dengeyi koruyun, ondan uzak kalmayın, onu maddi beklentilere araç kılmayın ve onu zor göstermeyin.”*[39]

O hâlde hafızlık eğitiminde merkeze alacağımız kişilik özelliklerinin başında istiğnâ gelmelidir. Bu hususta hoca ve hafızlar olarak hakkımızdaki algının çok iyi olmadığı ortadır. Nitekim Kur’an eğitimiyle ilgilenenlere yönelik telif edilen klasik eserlerde bu hususun ciddi bir eleştirisi yapılmaktadır. Bu noktada özetle, zengine iltifat eden fakiri dışlayan, yöneticilere yakın olmak için Kur’an’ı ve sesini kullanan, helal haram demeden almayı düşünen, bütün bu yaptıklarına *“Ehl-i Kur’an’ın hiçbir hakkı göz ardı edilmemeli ve bütün ihtiyaçları karşılanmalı,”* (أهل القران لا يُقصَّر في حقوقهم وأهل القران تُقضى حوائجهم**)** diye de kılıf uyduranlar uzunca eleştirilmektedir.[40]

Bu noktada tilâvet ve hıfzla ilgili yarışmalar ve bazı merasimler üzerinde özellikle durmak gerekmektedir. Yarışmaların ve merasimlerin *i)* Çalışmalarla ilgili belli bir standart oluşturmak; *ii)* Yapılan hizmetlerin, çalışmaların paylaşılmasını ve tanıtımını sağlamak şeklinde iki temel işlevi vardır. Ancak bu etkinlikler düzenlenirken belirttiğimiz iki temel işlevin göz ardı edildiğini, ahlaki ilkelerden uzak bir rekâbet ortamının oluşturulduğunu, maddi teşviklerin amacından saptırıldığını müşahede etmekteyiz. Maddi teşviklere yapılan ölçüsüz vurgunun işin iyi yapılmadığının bir göstergesi olduğunu ve sadece maddi teşvikler üzerinden yapılacak motivasyonun *sadık kişilikler* yetiştirmeyeceğini unutmamak gerekir.

Kısaca ifade etmek gerekirse bu hususta da Kur’an’ın belirlediği çizgi korunmalıdır. Zira Kur’an-ı Kerim, bütün

peygamber efendilerimizin dilinden tebliğ ve temsilde istiğna anlayışına vurgu yapmış[41]; iffetinden yani kimseden bir beklentisi olmadığı için zengin zannedilen Allah yolunun kutlu mensuplarından övgüyle bahsetmiş[42]; yaptığı infakın karşılığında bir teşekkür bile beklemeyen, cebinden önce gönlü zengin müminleri bize bir ideal olarak göstermiştir.[43]

Mevcut algıyı değiştirmek ve kimliğimizin izzetiyle mütenasip temsilde bulunmak için;

i. Hafızlarımızın aktif katıldığı yarışmaları ve merasimleri, kişiliğe ve temsil bilincine olumlu katkı sağlayacak şekilde oluşturmamız,

ii. Hafızlarımızın motivasyonunu maddi beklentiler üzerine değil, yapılan çalışmanın manevi değeri ve hazzı üzerine bina etmemiz,

iii. Kur'an'ın tesis ettiği infak anlayışını bilgi ve davranış düzeyinde eğitimimizin merkezine koymamız gerekmektedir.

6. Kişil(ik)erin Buluşması: Sohbet ve Halka Geleneği

Köklü ilim geleneğimiz için biz önceleri ***halka;*** irfan geleneğimiz için ise ***sohbet*** kavramlarını kullanırdık. *Halka*, duruş olarak hiyerarşinin olmadığı bir yapı iken; *sohbet* bulunuş olarak bir sıcaklığı ve muhabbeti ihsas ettirmektedir. Buradan hareketle kurslarımızda,

i. Halka ve sohbet geleneğini nitelikli bir şekilde yeniden inşa etmemiz,

ii. Bu ortamlarda talebelerimizin hocalarını daha yakından ve sıcak ortamda tanımalarını sağlamamız,

iii. Talebelerimizin birbirlerini dinleyip anlayabileceği bir sohbet ortamını tesis etmemiz,

iv. Talebelerimizin kendilerini, soru ve sorunlarını ifade edebileceği bir rahatlığı oluşturmamız,

v. Ancak sohbetleri hocanın durmadan nasihat ettiği ortamlara çevirmememiz gerekmektedir.

7. Hafızlık Sonrası Rehberlik

Hafız kelimesini tahlil ederken de vurguladığımız üzere Kur'an'ı öğrenme sürecinde hıfz ilk adımdır ve bunu takip eden / etmesi gereken daha önemli adımlar da bulunmaktadır. Bu yüzden bir hafızlık eğitimi hafızlık sonrasına da rehberlik etmelidir. Nitekim hafızlık eğitim programında da bu husus özellikle vurgulanmıştır.[44]

Mevcut uygulamada ihmal edilen veya nitelikli yapıl(a)mayan bu rehberlik hıfzın hem korunmasını hem de işlevselliğini olumsuz etkilemektedir.

Kurumsal sorumlulukları ayrı tutarak hafızlık sonrası için rehberlik noktasında öğreticileri ilgilendiren şu hususları vurgulayabiliriz:

i. HEP'in temel unsurlarından olan *"Dinî Bilgiler"* ve *"Sosyal Etkinlik ve Rehberlik"* alanları hafızlık sonrası sürece bir hazırlık gibi değerlendirilmelidir.

ii. Hafızlık sonrası din eğitimi kurumları / imkânları öğrencilerimize tanıtılmalıdır.

8. Hafızlık Sürecinde Ailenin Sorumluluğu

Buraya kadar hafızlık eğitiminde özellikle hoca ve müessese unsuru üzerinde durduk.

Fakat ailenin hem kişilik oluşum sürecinde hem de hafızlık eğitimi dönemindeki önemi tartışılmazdır. Bu yüzden sürecin sağlıklı işlemesinde aileye/veliye de bir takım sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumlukları şöyle ifade edebiliriz:

i. Veliler, *"çocuğum mutlaka hafız olmalı"* gibi bir beklentiye şartlanmamalı, hocaların tespitlerini ve çocuğun ilgisini, becerisini de dikkate almalıdır.

ii. Veliler, talebe için öngörülen çalışma disiplinine riayet etmeli ve uygun çalışma ortamı hazırlamalıdır.

iii. Veliler sadece kursun başında ve sonunda değil bütün eğitim süreci boyunca çocuğun hem ilmi hem de kişilikle

ilgili gelişimini takip etmelidir. Bunun için de veliler, kursla ve hocayla düzenli olarak iletişim hâlinde olmalıdır.

iv. Çocuğumuzun bir takım meşru talepleri göz ardı edilmemeli, olumlu veya olumsuz bütün yaptıkları hafız kimliğiyle ilişkilendirilmemelidir.

v. Hafız bir çocuğa önem vermek kadar özen gösterilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Bu özenin gereği olarak çocuğun hafızlık sonrası eğitimi hususunda aile bilinçli ve özverili davranmalıdır.

1 Bk. Jerry b. Burger, ***Kişilik,*** İstanbul, 2006; Erol Göka - Murat Beyazyüz, ***Geçimsizler,*** İstanbul 2012. (Bu eserin sonunda kişilikle ilgili, belli başlıklara göre tasnif edilmiş geniş bir kaynakça yer almaktadır. Ayrıntılı okumalar için bu liste bir rehber olabilir)

TDK Türkçe Sözlük*, "Ezber"* Md.

Bu fiilin Kur'an'da yer alan türevleri için bk. *Hakka,* 69/12; *Meâric*, 70/18

Burger***, age,*** s. 23

Göka - Beyazyüz, ***age,*** s. 17. Konuyla ilgili diğer kavram ve tanımlar için bk. Hayati Hökelekli, ***"Şahsiyet",*** DİA, 38 / 297 - 298

Kur'an öğretimin mahiyeti ve niteliği için bk. M. Şevki Aydın***, "Kur'an Öğretimi ve Ahlak/ı",*** Diyanet Aylık Dergi, Haziran 2012.

Bk. Doğan Cüceloğlu - İrfan Erdoğan, ***Öğretmen Olmak Bir Can'a Dokunmak,*** İstanbul 2013, s. 17 vd.

Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığımızın Hafızlık Eğitim Programının ön sözünde *öğretici* ve *mekân* unsuruna ayrıca vurgu yapılmıştır. Bk. ***HEP***, s. 6 (Çalışmamızda adı geçen program *HEP* şeklinde ifade edilecektir)

Öğretmende bulunması gereken kişilik özellikleriyle ilgili bk. el-Kinâni***, İslami Gelenekte Eğitim Ahlakı*** (Ter. M. Şevki Aydın), Ankara 2012, s. 41, 149.

Nazan Bekiroğlu, ***Yol Hali,*** s. 117

Tirmizi, ***"İlim",*** 4; İbn Mâce, ***"Mukaddime",*** 22

Bk. Ebu Bekr Muhammed b. Huseyn el-Âcuri el-Bağdâdi (v. 360), ***Ahlâk-u Hameleti'l-Kur'an,*** s. 80 vd.

Ast üst ilişkisinin kişiliği tanımada engel oluşuyla ilgili bk. Erol Göka - Murat Beyazyüz, ***Gerçek İnsanın Yüzünde Yazar Mı?***, İstanbul, 2012, s. 179 vd.

Ahmed b. Hanbel, ***Müsned,*** VI, 443

Kişilik yapısı ve kalıtım faktörü için bk. Göka - Beyazyüz, ***Geçimsizler,*** s.32 vd.

Ahmed b. Hanbel, ***Müsned,*** V, 152

Ahmed b. Hanbel, ***Müsned,*** IV, 226

Ahmed b. Hanbel, ***Müsned,*** I, 239

Erol Göka, ***Hayatın Anlamı Var Mı?,*** İstanbul 2013, s. 56

Bk. Buhari, ***"Savm",*** 51

Bk. Buhari, ***"Büyu' ",***1; ***"Menâkibü'l-Ensâr",*** 50

TDK Türkçe Sözlük, ***"Rehber"*** Md.

Tirmizi, ***"Menâkıb",*** 17

Müslim, ***"İman",*** 25 – 26

Necm, 53/32

Al-i İmran, 3/135

Buhari, ***"Meğazi",*** 79

Buhari, ***"Meğazi",***46; ***"Cihad",*** 141

Tirmizi, ***"Hudud",*** 2.

Ayrıntılar için bk. ***HEP,*** s. 46 vd

Tirmizi, ***"Sıfatü'l-Kıyâme***", 21.

HEP, s. 13, 64

BkAhmed b. Hanbel, ***Müsned,*** V, 256 – 257

Müslim, "***İman",*** 209, 211.

Bk. Ahmet Davutoğlu, ***Küresel Bunalım,*** s. 194

Buhari, ***"Vesâyâ",*** 9; ***"Zekât",*** 18; 50 Müslim, ***"Zekât",*** 96

Bk. Buhari, ***"Zekât",*** 50

Buhari,***"Zekat",***18; Müslim***,"Zekât",***94.

Ahmed b. Hanbel, ***Müsned***, *III,* 428, 444

el-Âcuri, ***age,*** s. 66 vd; Ayrıca bk. Nevevi, ***et-Tibyân fî Âdâb-ı Hameleti'l-Kur'an,*** Beyrut, 1984, s. 44 - 45

Bk. Şuara, 26/109, 127, 145, 164; Yasin, 23/21; Hakka, 69/46

Bakara, 2/273

İnsan, 76/8 – 9

HEP, s. 6

İKİNCİ BÖLÜM:
HIFZ SÜRECİ

1. Hazırlık Aşaması[45]

Hafızlık sürecinin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi aşağıdaki adımların programlı ve bilinçli olarak gerçekleştirilmesiyle mümkün olur.

Nitelikli Kur’an Tilâveti

Nitelikli Kur’an tilâvetine sahip olmak, hıfzın ilk ve en önemli adımıdır. Nitelikle kastımız, okuyan ve dinleyenin haz alacağı, huşu ve huzur bulacağı bir usulle tilâvetin icra edilmesidir. Eğer Kur’an talebesi bu adımı sağlıklı gerçekleştirebilirse hıfz süreci meşakkat olmaktan çıkıp zevkli bir çalışma hâline dönüşür.

Bu melekeyi elde etme sürecinde takip edilmesi gereken adımları şu şekilde ifade edebiliriz:

i. Harflerin telaffuzu

Kur’an alfabesinin öğretiminde yaygın olarak kullanılan harflerin ifrât ile telaffuz usulü, talebeyi Kur’an metniyle barışık ve tanışık kılmak yerine itici, bıktırıcı ve uzaklaştırıcı sonuçlar doğurmaktadır. Bu usul hatası hafızın ruhunda telafisi mümkün olmayan zararlar meydan getirmektedir.

Başlangıçtan itibaren harfler melodik usulle öğretilmelidir. Ritim becerisini geliştirme adına harflerin medli hâli üzerinde çalışmalar yoğunlaştırılmalıdır. Bu usul Allah kelamı ile insan ruhunun eşsiz uyumunu da besleyecek, dil ve gönül birlikteliğini sağlayacaktır.

ii. Tilâvet Tavrı

Hafızlığın kolayca yapılabilmesi, daha sonraki süreçlerde etkili ve verimli kılınması ezberleme esnasında tercih edilen tilâvet tavrına bağlıdır. Hafız adaylarının büyük bir bölümü ezberini bir an önce yapabilmek için aceleci davranmakta, bu sebeple tilâvetin güzelliğini ihlal etmektedir. Bu durum hıfzın niteliğini ve sürecini olumsuz yönde etkilemekte; hafız

adayının kendine güvenini zedelemektedir. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için; dersi hazırlama ve sunma esnasında acelecilikten özellikle kaçınılmalı, bu tür telkinlere itibar edilmemelidir.

iii. Tecvid Kuralları

Tecvid, Kur'an tilâvetini ***"teshil, tefhim, tahsin ve tezyin"*** etmektir. Yani tecvid kurallarına uygun bir şekilde tilâvet, telaffuzu kolaylaştırmalı ve tilâveti güzelleştirmelidir.

Örneğin ***med,*** hoş bir seda ile harfleri uzatmak; ***Ğunne*** genizi verimli kullanma; ***Vakf*** ayetlerin nihayetinde dinlenmek ve hoş bir tavırla karar kılmaktır. Netice itibariyle tecvid kaidelerinin icrası Kur'an tilâvetine ayrı bir güzellik katmaktadır. Bu sebeple tecvid kâidelerinin Kur'an tilâvetine hangi katkıları sağladığı örneklerle hafız adayına gösterilmeli ve kavratılmalıdır.

Kur'an Metnine Aşina Olma

Kur'an'ın metnine aşina olmadan hafızlığa başlamak yürüme becerisine ve yol bilgisine sahip olmadan yola girmek gibidir. Böyle bir çaba hafız adayını, hocasını, arkadaşlarını ve yakınlarını ümitsizliğe ve yılgınlığa sürüklemektedir.

Hafızlığın temeli ve en önemli adımı yüzüne tilâvet aşamasında Kur'an metniyle barışık olmaktır. Kur'an metniyle barışık olmak zorlanmadan, şevkle ve akıcı bir şekilde Kur'an'ın tamamını rahatlıkla okuyabilmektir.

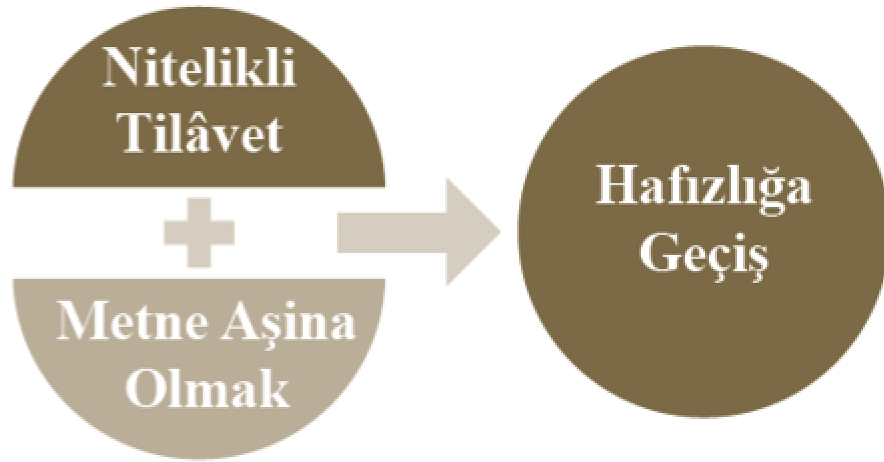
Bu beceriyi kazanabilmek için hafızlığa başlamadan önce aşağıdaki adımlar takip edilmelidir.

- ***Dinleme:*** Her sayfa model alınan bir okuyucudan en az üç kere dinlenir. (Dinleme sayısı rehber öğretici tarafından ihtiyaca göre değiştirilebilir)
- ***Dinletme:*** Dinlenilen sayfa hocaya okunur. Bu esnada telaffuzunda zorlanılan, hatalı okunan kelimeler işaretlenir ve tekrar edilir. Böylece sayfada hatalı okuma ihtimali asgariye indirgenir.

- ***Pekiştirme:*** Bu aşamada sayfanın her satırı en az üç kere okunur. (Seviye ve hedefe göre bu sayı arttırılabilir). Bu usulle sayfa tamamlanır ve diğer sayfaya geçilir. Sayfanın satır satır tekrar edilerek okunması kısa zamanda metne aşina olma becerisi kazandırır.
- ***Ölçme:*** Kur'an-ı Kerim'in tamamı bir program dâhilinde bu şekilde çalışıldıktan sonra metne aşinalık düzeyi ölçülür. Telaffuzu zor olan sayfalar seçilerek kurallara uygun, seri bir usulle okuma becerisi gözlemlenir.[46] Neticede ya bu programın tekrar edilmesine ya da hafızlığa başlamaya karar verilir. Bu tespit komisyon marifetiyle yapılırsa daha sağlıklı sonuç alınır.
- ***Kontrol:*** Sürecin kontrolü açısından çalışmalar bir program dâhilinde disipline edilmelidir. Haftalık olarak rehber tarafından çalışmanın niteliği, düzeyi ve istikameti gözlemlenmelidir. Mümkünse çalışma programı adayla birlikte yapılmalı ve sonuçları haftalık olarak kendisiyle paylaşılmalıdır.

Cüz	Tarih	1. Oturum 08.00 – 10.00	2. Oturum 11.00 – 13.00	3.Oturum 15.00 – 17.00	4. Oturum 19.00 – 21.00
1	01.09.2013	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa
2	02 09.2013	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa
3	03.09.2013	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa
4	04.09.2013	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa
5	05.09.2013	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa
6	06.09.2013	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa
7	07.09.2013	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa	5 Sayfa

Tablo – 1: Çalışma Takip Cetveli Örneği

Tablo – 2: Hafızlık Hazırlık Aşaması

2. Hıfz Aşaması

Bu aşamada aşağıdaki adımlar takip edilmelidir:

- ***Kapasite:*** Kur'an-ı Kerim'in değişik surelerinden yarım sayfa farklı zaman dilimlerinde adaya ezberlettirilir ve ezberleme süresi kaydedilir. Bu şekilde adayın ezber yapma kapasitesi yaklaşık olarak belirlenmiş olur. Hafızlık yapıp yapamayacağı, yapacaksa kaç sayfa ile hıfza başlayacağı tespit edilir.
- ***Usûl:*** Her sayfa dersin hocaya arzı esnasındaki okuma usulü ile çalışılmalıdır yani ezberleme ile dinletme formatı aynı olmalıdır. Dolayısıyla ezberleme esnasında kuralsızlıktan ve acelecilikten özellikle sakınılmalıdır.
- ***Ön Hazırlık:*** Ayet ayet ezberleme aşamasına geçmeden önce sayfa üç kere dinlenmeli ve belletmene yüzünden okunmalıdır. Bu uygulama ile hatalı ezberleme riski ortadan kaldırılmış olacaktır.
- ***Ezberleme:*** Her sayfa iki bölüme ayrılmalı ve bölümler kendi içerisinde, belli bir sistem dâhilinde ayet ayet ezberlenmelidir.[47]

Ayetlerin parça parça ezberlenmesi ne kadar nitelikli ve kuvvetli olursa sayfanın tamamı ve hafızlık da o kadar nitelikli olur. Bu sebeple ayetlerin tek tek ezberlenmesi ve

bağlanması aşamasında kesinlikle acele edilmemeli, yorgunluk veya yılgınlık hissedildiğinde çalışmaya mutlaka ara verilmelidir.

- ***Dinletme:*** Yarım sayfa ezberlendikten sonra bu bölüm belletmene veya hocaya dinletilir ve eksikler not alınır.
- ***Dinlenme:*** Zekânın sürekli dingin kalmasını sağlamak ve hafız adayının iştiyakını zinde tutmak için bölüm arasında ve sayfanın tamamlanmasından sonra aday belli bir müddet dinlenmelidir. Bu uygulama sayfanın tamamının aynı kıvamda ezberlenmesini sağladığı gibi sayfa sonundan ezberlemeye başlamak gibi bir usulsüzlüğü de ortadan kaldırır.
- ***Muhafaza:*** Kur'an'la ilişkinin bütün boyutlarıyla kesilmesi hafızlığın muhafazasında en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun ortadan kaldırılması Kur'an'la olan irtibatın sürekli kılınmasıyla mümkündür. Sadece belge almak, atanmak, yakın çevrenin bir takım beklentilerini karşılamak gibi niyetler Kur'an'la irtibatın sürekliliğinin önündeki en büyük engeldir. Buradan hareketle hıfzın muhafazası, ezberleme aşamasının huzurlu ve Kur'an'la barışık olarak geçirilmesine bağlıdır.

Bir hafız tarafından ezbere ve cemaat huzurunda okunan Ramazan mukabeleleri, hatimle kıldırılan teravih namazları, yıl boyu tertipli olarak baştan sona Kur'an'ın tilâvetiyle kıldırılan / kılınan sabah namazları, her namazdan sonra farklı surelerden ve müteşabih ayetlerin bulunduğu bölümlerden okunan mihrabiyeler; kısaca Kur'an tilâvetini hayatın ve ibadetin merkezine koymak, hafızlığı anlamlı ve sürekli kılan vazgeçilmez muhafaza yöntemidir. Nitekim bir rivayette Efendimiz (s.a.s.) bize şu tavsiyede bulunur: *"Kur'an'la ahdinizi / sözleşmenizi sürekli kılın. Aksi takdirde Kur'an'ın sizi bırakıp gitmesi / Kur'an'ı unutmanız, bağından boşanmış bir devenin kaybolmasından daha hızlı gerçekleşir."*[48]

Hazırlama	- Dinle - Dinlet - Sayfayı ikiye böl
Ezberleme	- Parçalara ayır - Sistematik tekrar et - Dinlet - Dinlen
Muhafaza	- Gönüllü ol - Birlikteliğini sürekli kıl

Tablo – 3: Hıfz Aşaması

3. Sınav ve Yarışmalar

Hafızlık sınavı ve yarışmalarında karşılaşılan problemleri ve çözüm önerilerini şu şekilde ifade edebiliriz:

İlkeler

- Kriterler herkesin ulaşabileceği ve anlayabileceği açıklıkta olmalıdır.
- Hafızlık esnasındaki tilâvet usûlü esas alınmalıdır.
- Sorular Kur'an'ın bütünü göz önünde bulundurularak dengeli hazırlanmalıdır.
- Sınav ve yarışma mekânları yapılan işin ruhuna uygun olmalıdır.
- Yarışmalar bir rekabet ortamına dönüştürülmemelidir. Daha sonraki dönemde öğrencilerin süreçten kopmamalarını sağlayacak etkinlikler yapılmalıdır.
- Sadece müteşâbih ayetlerin konu edildiği bilmece ve bulmaca tarzında yarışmalar düzenlenmelidir. Bu etkinlikler hafızlığın her aşamasında sürekli hâle getirilmelidir.

Bazı Hatırlatmalar

• Bir Hafızlık sınıfı azami on öğrenciden teşekkül etmeli ve sınıf hocasıyla beraber iki belletmen çalışmalarda görev almalıdır.

• Sınıfın homojen bir yapıda olmasına dikkat edilmeli, sınıfta yer alan hafız adaylarının tilâvetteki seviyeleri, günlük ezber yapma kapasiteleri ve dersleri birbirine yakın olmalıdır.

• Hafızlık eğitimi boyunca nitelikli dinlenmeyi sağlamak amacıyla *hüsn-i hat, musiki, tezhib ve ebru* gibi derslere de programda yer verilebilir.

• Hafız adayı 24 saatini hafızlığını yaptığı tesislerde geçirmeli ve tesisler bu yaşam biçimine uygun olarak dizayn edilmelidir.

Son Söz

Çalışmamızın ülkemizdeki Kur’an eğitimine katkı sağlamasını Rabbimizden diliyor, ilim ve irfan yolculuğumuzu, kendisinin ve Efendimizin (s.a.s.) muradına muvafık eylemesini temenni ediyoruz. Bu eğitim sürecine katkı sağlayan hocalarımızdan, talebelerimizden, yöneticilerimizden ve destek olan herkesten Allah razı olsun.

Son Dua

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا
حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ
عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

“Rabbimiz! Unutur veya hata edersek bizi cezalandırma. Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır sorumluluklar yükleme. Altından kalkamayacağımız yüklere dûçar kılma. Bizi affet, bağışla ve bize merhamet et. Sen bizim tek sahibimizsin. Kafirlere karşı bize yardım et.”[49]

« اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ وَعَمَلٍ
لَا يُرْفَعُ وَقَلْبٍ لَا يَخْشَعُ وَقَوْلٍ لَا يُسْمَعُ »

“Allahım! Fayda vermeyen bilgiden, kabul edilmeyen amelden, ürpermeyen kalpten, dinlenilmeyen sözden sana sığınıyoruz.”[50]

Son Cümle[51]

« سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ »

Hıfz süreci ile ilgili farklı yöntemlerden bahsedilmektedir. (Bk. ***HEP,*** s. 14 vd.). Bu yöntemlerle örtüşen yönleri bulunmakla beraber biz burada sürecin tamamını kapsayan ve sistematik hâle getiren özgün tekniklerden bahsedeceğiz.

Yusuf Suresi, 23 – 30, 31 – 37; Kehf Suresi, 5 – 15, 16 – 20, 75 – 83, 84 – 97; Meryem Suresi, 26 – 38, 77 – 95; Taha Suresi, 52 – 64, 77 – 87; Müminun Suresi, 60 – 74; Sad Suresi, 18 – 26, Gaf Suresi, 16 – 35; Kamer Suresi, 8 – 27; Talak Suresi, 6 – 12; Kalem Suresi, 16 – 42; Cin Suresi, 1 – 13 sayfaları ölçme amaçlı okutulabilir.

Bir satır üç kere yüzüne, üç kere ezber okunur ve ikinci ayete geçilir. İkinci ayet de üç kere yüzüne, üç kere ezber okunur. Bu iki ayet iki kere yüzüne, dört kere yüzüne okunarak bağlanır. Her bağlamada bir önceki ayet esas alınırYarım sayfa ezberlenince bu bölümün tamamı iki kere yüzüne, dört kere ezber okunarak ayetler birbirine bağlanır. Sayılar adayın kapasitesine göre arttırılıp eksiltilebilir.

Buhari, ***“Fedâilü’l-Kur’an”,*** 23

Bakara, 2/286

Ahmed b. Hanbel, ***Müsned****,* III, 255

Buhari, ***“Tevhid”,*** 58. (Bu hadis, Buhari’nin son rivayetidir.)

KAYNAKÇA VE İLERİ OKUMA REHBERİ[52]

- **Kur'an-ı Kerim**
- **Temel Hadis Kaynakları**
- **Abdulfettah Ebu Gudde,** *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, (Ter. Enbiya Yıldırım).*
- **Ahmed Hamdi Akseki,** *Ahlak Dersleri Ahlak ilmi ve İslam Ahlakı.*
- **Ahmet Koç**, *Din Eğitiminde Etkili İletişim*.
- **Akın Öngör,** *Benden Sonra Devam*.
- **Ali Saydam,** *Algılama Yönetimi.*
- **Ali Saydam,** *Vazgeçmek Özgürlüktür.*
- **Ali Saydam,** *İktidar Yalnızlıktır.*
- **Ali Ulvi Kurucu**, *Hatıralar I-III, (Haz. Ertuğrul Düzdağ).*
- **Bedreddin İbn Cemaa el-Kinâni,** *İslami Gelenekte Eğitim Ahlakı, (Ter. M. Şevki Aydın).*
- **Bülent Dilmaç**, *İnsanca Değerler Eğitimi.*
- **Cemal Abdurrahman Ebu Muhammed,** *el-Îkâz li-Tezkîri'l-Huffâz bi'l-Âyâti'l-Müteşâbihati'l-Elfâz.*
- **Cevdet Kılıç,** *Bilgelik Hikâyeleri.*
- **Daniel Fink**, *Drive*.
- **Doğan Cüceloğlu,** *Yeniden İnsan İnsana.*
- **Doğan Cüceloğlu,** *İnsan ve Davranışı.*
- **Doğan Cüceloğlu - İrfan Erdoğan,** *Öğretmen Olmak Bir Can'a Dokunmak.*
- **Ebu Bekr Muhammed b. Huseyn el-Âcuri el-Bağdâdi (v. 360),** *Ahlâk-u Hameleti'l-Kur'an*.
- **Erol Göka - Murat Beyazyüz,** *Geçimsizler.*
- **Erol Göka - Murat Beyazyüz,** *Gerçek İnsanın Yüzünde Yazar Mı?*

- **Erol Göka,** *Hayatın Anlamı Var mı.*
- **Erol Güngör,** *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak.*
- **Ertuğrul Yaman,** *İnsan ve İletişim.*
- **Faruk Kanger**, *Peygamber Ahlakını Referans Alan Karakter Eğitimi*.
- **Fâtıma Kazâmil,** *Minnetü'r-Rahman fî Ta'limi'l-Etfâl el-Kur'an.*
- **Hafızlık Eğitim Programı, Diyanet İşleri Başkanlığı,** 2010.
- **Hayati Hökelekli,** *"Şahsiyet",* DİA, 38 / 297 – 298.
- **İbnü'l-Manzur,** *Lisânu'l-Arab,* وعی – حفظ – شخص maddeleri.
- **İ. Zeyd Gerçik,** *Bir Yönetim Modeli - Mimar Sinan.*
- **İ. Zeyd Gerçik,** *Bir Yönetim Modeli - Süleymaniye.*
- **İ. Zeyd Gerçik,** *Yöneticiler İçin Gerçek Kriz Öyküleri.*
- **Jerry M. Burger,** *Kişilik.*
- **Kemal Sayar - Feyza Bağlan,** *Koruyucu Psikoloji.*
- **Kemal Sayar,** *Kalbin Direnişi.*
- **Kemal Sayar,** *Olmak Cesareti.*
- **Kınalızâde Ali Çelebi,** *Ahlâk-ı Âlâi.*
- **Leyla Navaro,** *Haset ve Rekabet.*
- **M. Şevki Aydın,** *Açık Toplumda Din Eğitimi & Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu.*
- **M. Şevki Aydın,** "*Kur'an Öğretimi ve Ahlak/ı",* Diyanet Aylık Dergi, Haziran 2012.
- **Mustafa Köylü,** *Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim.*
- **Mustafa Köylü (Edt.),** *Gelişim Basamaklarına Göre Din Eğitimi.*
- **Nevevi,** *et-Tibyân fî Âdâb-i Hameleti'l-Kur'an*
- **Nevzat Tarhan,** *Mesnevi Terapi.*
- **Nevzat Tarhan,** *Güzel İnsan Modeli.*
- **Sirâc Salih Melâike,** *Delilü'l-Âyât Müteşâbihati'l-Elfâz.*

Hafızlık ve kişilikle ilgili pek çok eser ve makale tarafımızdan incelenmiştir. Ancak burada eserlerin tamamını zikretmek yerine istifadeye medar olacak eserlere işaret edilmiştir.